

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Bačič

Socio-ekonomske strategije družin v času ekonomske krize (recesije)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Bačič

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Rener

Socio-ekonomske strategije družin v času ekonomske krize (recesije)

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Diplomo posvečam vsem, ki jih imam rada, še posebej Marku.

Socio-ekonomske strategije družin v času ekonomske krize (recesije)

Gospodarska kriza je pričela že v letu 2008, ko ni imelo nič hudega sluteče svetovno prebivalstvo, niti približne predstave, kakšne razsežnosti bo imela, kazati svoje prve negativne posledice - sprva na globalnem gospodarstvu, nato pa še na slovenskih tleh. Vpliv gospodarske krize so občutile tudi družine oziroma gospodinjstva, ki so bila zaradi vsesplošnega poslabšanja finančnega stanja prisiljena v oblikovanje različnih socio-ekonomskih strategij, da bi krizo lažje prebrodila. V diplomskem delu sem s pomočjo instrumenta konstrukcije anketnega vprašalnika želela raziskati, kakšnih strategij pri premagovanju krize se poslužujejo gospodinjstva, ko se soočajo z negativnimi posledicami krize. Tekom empiričnega dela diplomske naloge sem oblikovala vprašalnik, ki bi v primeru njegove realizacije lahko pojasnil, na kakšen način krizo občutijo gospodinjstva in na katerih področjih se to najbolj opazi. Ker menim, da je imela gospodarska kriza velik vpliv na različna področja vsakdanjega življenja gospodinjstev kot so: zaposlitev, samooskrbno delo, omrežja socialne opore, odnosi, socialni transferji, ipd., sem se osredotočila nanje in jih izpostavila. Namen diplomskega dela je bila torej konstrukcija anketnega vprašalnika, ki bi lahko razložil zvezo med gospodarsko krizo in družinskim življenjem oziroma vpliv krize na gospodinjstva.

Ključne besede: družina, gospodarska kriza, gospodinjstvo, strategije, samooskrbno delo.

Socio-economic strategies of families in time of economic crisis (recession)

In 2008, when the unsuspecting world population had no notion of its breadth, the first impact of the economic crisis started to show – first on global economy, followed by the impact on Slovenia's economy. Families and households were also affected by the economic crisis and were therefore forced to form various socio-economic strategies to withstand their worsened financial state. In my thesis I wanted to explore, by using the construction of a survey questionnaire, what kind of strategies are usually used by households when faced with negative impact of an economic crisis. In the empirical part of my thesis I constructed a questionnaire which could (if carried out) explain how households deal with a crisis and what are their most affected areas. I focused on the different aspects of everyday life of households, such as: employment, self-provisioning work, networks of social support, relations, social transfers, etc., because I believe that economic crises had a grave impact on them. The purpose of my thesis was therefore a construction of a survey questionnaire that could clarify the correlation between an economic crisis and family life, or, more precisely, the effect of an economic crisis on households.

Key words: family, economic crisis, household, strategies, self-provisioning work.

KAZALO

1 UVOD	6
2 OPREDELITEV DRUŽINE	7
2.1 Tipi družin v slovenskem okolju	8
2.2 Funkcije družine	9
2.3 Gospodinjstvo.....	10
2.3.1 Socio-ekonomske strategije gospodinjstev	12
3 OPREDELITEV GOSPODARSKE KRIZE	14
3.1 Kako je prišlo do gospodarske krize v 21. stoletju?.....	15
3.2 Gospodarska kriza v Sloveniji.....	16
4 KONSTRUKCIJA VPRAŠALNIKA O ZVEZI MED GOSPODARSKO KRIZO IN DRUŽINSKIM ŽIVLJENJEM	18
4.1 Podatki o gospodinjstvu in socio-demografski podatki	20
4.2 Podatki o nepremičninah	21
4.3 Materialni položaj gospodinjstva	21
4.4 Zaposlitev	24
4.5 Socialni transferji	25
4.6 Samooskrbno delo	26
4.7 Vpliv gospodarske krize na vsakodnevne dejavnosti in odnose	27
4.8 Omrežja socialne opore	28
5 SKLEP	29
6 LITERATURA.....	31
 PRILOGA A: Vprašalnik o vplivu gospodarske krize na družine (gospodinjstva)	 36

1 UVOD

Gospodarska kriza novega tisočletja postaja najgloblja globalna recesija po Veliki depresiji in zato ni prav nič nenavadnega, da korenito in predvsem negativno posega v vsakdanjost človekovega življenja. Brezposelnost, odpuščanja, stečaji, materialne in čustvene stiske so kot prvinske posledice gospodarske krize prisilile družine k oblikovanju različnih socio-ekonomskih strategij, ki jim v »težkih časih« pomagajo pri premagovanju krize. V diplomskem delu želim konstruirati vprašalnik, s katerim bi lahko raziskali, kakšne strategije uberejo družine, ko se soočajo s krizo. Bolj konkretno me zanima: če se v času gospodarske krize poveča obseg neformalnega samooskrbnega dela; če se v času gospodarske krize poveča varčevanje v družinah in če se v času gospodarske krize konflikti in napetosti v družinah intenzivirajo. To so tudi raziskovalna vprašanja, ki si jih zastavljam kot hipoteze, vendar pa si kot cilj diplomske naloge zastavljam konstrukcijo anketnega vprašalnika, ki bi lahko takšna in podobna vprašanja poskusil pojasniti. Poleg tega bom v nadaljevanju s pomočjo skrbnega izbora vprašanj za anketni vprašalnik raziskala, na kakšen način krizo občutijo gospodinjstva in na katerih področjih se to najbolj opazi. Z ugotavljanjem oziroma raziskovanjem posledic krize v gospodinjstvih lahko namreč razumemo tudi njihove odzive na krizo oziroma strategije. S tem namenom bom torej oblikovala in podrobneje analizirala konstrukcijo anketnega vprašalnika, s katerim bom poskušala razložiti vprašanja, ki se nanašajo na vpliv gospodarske krize na družine.

Diplomsko delo je sestavljeno iz šestih poglavij. Za uvodom sledi poglavje o opredelitvi družine, kjer bom poleg osnovnih tipov družin, ki jih najdemo v slovenskem okolju ter njihovih funkcij, izpostavila pomen gospodinjstva, katerega razumemo kot pojmovanje družine v okviru njene ekonomske funkcije. Nato sledi poglavje o gospodarski krizi ter beseda o tem, kakšno sosledje dogodkov je pripeljalo do krize in kakšne posledice je le-ta pustila v slovenskem okolju. Sledi empirični del, kjer bom s pomočjo pomembnih prvin anketnega vprašalnika poskušala izvesti prvo fazo procesa izvedbe anketnega vprašalnika, to je njegovo oblikovanje. V nadaljevanju poglavja bom po posameznih sklopih oziroma pomembnih področjih gospodinjstva (socio-demografski podatki, podatki o nepremičninah, materialni položaj, zaposlitev, socialni transferji, samooskrbno delo, vsakodnevne dejavnosti in odnosi, omrežja socialne opore) s pomočjo različnih tipov vprašanj bolj podrobno raziskovala, kakšna je povezava med gospodarsko krizo in gospodinjstvi. Vprašanja, ki jih

bom vključila v vprašalnik, bodo temeljila na domnevah in predpostavkah, te pa bodo podkovanе s sekundarnimi viri. Diplomsko delo se konča s sklepom in seznam literature.

2 OPREDELITEV DRUŽINE

Kljub temu, da domnevno vsi vemo, kaj je družina in kakšni so odnosi v njej, je oblikovanje definicije družine, ki bi združevala vse oblike družin in družinskega življenja, izredno težko. Zato je pri opredelitvi družine zelo pomembno, kaj raziskujemo in o čem govorimo, ko govorimo o družinah; čemu družine služijo; kaj počnejo in katere so njihove temeljne funkcije v specifičnem družbenem kontekstu (Rener 2006). »Družinske skupnosti ne določajo uradna potrdila, ampak vsebina medsebojnih odnosov ljudi, ki živijo skupaj. Družine ne oblikuje neka predpisana sestava, temveč to, kar se med člani družine dogaja« (Tomori 1994, 18).

Mnogi sociologi, med drugim Talcott Parsons, so obravnavali družino kot temelj družbe, ki tvori osnovno enoto družbene organizacije in težko si je predstavljati, kako bi lahko človeška družba delovala brez nje. Menili so, da čeprav je lahko sestava družine različna, lahko takšne razlike obravnavamo kot različice istega pojava. Zato so obravnavali družino na splošno kot univerzalno družbeno institucijo in neizbežen del človeške družbe. Najmanjšo družinsko enoto so poimenovali »nuklearna družina«, ki jo tvorijo mož in žena ter nedoraslo potomstvo (Haralambos in Holborn 1999). Zato so bili mnenja, da je kljub raznovrstnosti družinskih oblik, jedrna družina še zmeraj tista, ki v vseh družbah najbolje urejuje človeško reprodukcijo in socializacijo (Rener 2006). Za model moderne družine v glavnem postavljamo nuklearno družino, ki pa je povezana s širšo družino, s katero včasih deli kakšno družinsko delo (npr. varstvo otrok) (Lešnik 1995).

Vendar Švab (2001) meni, da standardna modernistična opredelitev družine v smislu Parsonsove funkcionalistične teorije družine danes ne more več pojasniti fenomenov družinskega življenja in zagotavljati uspešne interpretacije družin. Sodobna družina kot temeljna družbena institucija se spreminja in takšno pojmovanje družine ne more slediti spreminjanju in transformacijam, ki se dogajajo v tem segmentu življenja. »Standardna« družinska oblika s postmodernim procesom pluralizacije izgublja družbeni pomen in se umika družinski pluralizaciji in pluralizaciji življenjskih stilov. »Bolj kot forma se spreminja in je

pomemben sam način življenja, organiziran v različne družine, ki so nove oblike le pogojno oziroma v povezavi z različnimi načini organizacije družin« (Švab 2001, 43).

V diplomskem delu se bom osredotočila na pomen družine v ekonomskem smislu, zato je ključnega pomena, katero opredelitev družine bomo pri tem uporabili. Obstaja namreč več različnih definicij družine, ki jih lahko v grobem razdelimo v dve skupini: statistično (popisno) in sociološko definicijo. Statistična definicija družino običajno zreducira v prostorsko ekonomsko skupnost, kjer so osebe vezane na določen prostor (Rener in drugi 2009). Keilman (v Rener 2006) tako družino v ožjem smislu definira kot jedrno družino, to sta dve osebi ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in so med seboj povezane z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali starševskim razmerjem. »To pomeni, da se med družine uvrščajo pari brez otrok, pari z enim otrokom ali več in eden od staršev z enim ali več otroki« (Rener 2006, 15). Sociološka definicija družine pa kot konstitutivni element družine opredeljuje starševsko razmerje kot socialno razmerje in sicer družino opredeljuje kot skupino oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba ter je med seboj povezana z zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem (Nowotny, Fux, Pinneli v Rener 2006). Socioloških definicij družine je razmeroma veliko, vsem pa je skupno dejstvo, da družino opredeljujejo kot dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi za otroka/e (Rener in drugi 2009).

2.1 Tipi družin v slovenskem okolju

V slovenskem okolju je smiselno razlikovati med dvema vrstama družin, ki se najpogosteje pojavljajo v slovenskem okolju (Rener 2006):

- *jedrne družine* (dvostarševske, enostarševske in reorganizirane družine) in
- *razširjene družine* (klasične razširjene in razpršene razširjene).

Razpršene razširjene družine so najpogostejši način družinskega življenja pri nas. Gre za formalno ločeni gospodinjstvi (običajno staršev in otrok, lahko pa tudi bratov in sester in drugih sorodnikov), ki bodisi živijo na razmeroma strnjenih lokacijah (v isti hiši, v ločenih stanovanjskih enotah ali bližini drug drugega) bodisi na različnih lokacijah, vendar si kontinuirano nudijo vzajemno oporo in pomoč na različnih ravneh: materialni, delovni in čustveni (Rener 2006).

2.2 Funkcije družine

S predpostavko, da družine prispevajo k vzdrževanju družbenega sistema, Murdock (v Haralambos in Holborn 1999) izpostavlja štiri temeljne funkcije družine: *seksualno*, ki krepi družino, saj močna in pogosto zavezujoča čustva, ki spremljajo seksualne aktivnosti, združujejo moškega in žensko ter pomaga pri stabilizaciji družbe; *reproduktivno*; *ekonomsko*, ki jo je najbolj preprosto in zadovoljivo izvrševati, če osebe živijo skupaj in *vzgojno funkcijo*. Parsons (1956) izpostavlja dve osnovni in nezamenljivi funkciji, ki sta skupni družinam v vseh družbah in sicer *primarno socializacijo otrok*, da lahko postanejo člani družbe ter *stabilizacijo odraslih oseb v družbeni populaciji*. Flere (2000) omenjenima funkcijama Parsonsa doda še eno zelo pomembno, to je *priprava na prevzemanje vlog odraslih in podrejanje družbenim odnosom*.

Rener in drugi (2009) izpostavljajo *reproduktivno* in *terapevtsko funkcijo* družine, s katerima se ohranja družinsko življenje. Zaradi vse bolj dinamičnega zunanjega okolja postaja družina vse bolj pomembno mesto revitalizacije njenih članov. »Čustvena podpora, ki jo članice in člani družine nudijo drug drugemu, je morda najpomembnejša funkcija družine. Nobenega dvoma ni, da pomen te »družinske funkcije« v sodobnosti narašča, celo tako, da nekateri avtorji in avtorice o družinah govore kot o poslednjih čustvenih in podpornih skupnostih ter kot o zadnjih pribežališčih v brezsrčnem svetu« (Lasch v Rener in drugi 2009). Čustveno podpora terapevtska funkcija družin, predvsem pa žensk oziroma mater v njih, je danes vse bolj močna, saj se v kapitalizmu vse osebne potrebe zožijo na družino. Ravno to daje družini tolikšno prožnost in vitalnost, kljub temu, da je v sodobnih diskurzih veliko govora o njenem zatonu. Hkrati pa njen status kot pribežališče iz brutalnega sveta sproža velika vprašanja o tem, ali bo družina sploh zmogla zdržati pritiske kapitalizma (Zaretsky v Rener in drugi 2009).

Tudi Tomori (1994) izpostavlja pomen medsebojnih odnosov in čustvenega doživljanja družinskih članov. Vse, kar se dogaja enemu članu družine, se namreč na tak ali drugačen način zrcali na vseh preostalih članih. Zato se lahko družini močno spremeni življenje, če kateri od staršev izgubi zaposlitev, ali če se zgodi kakšna druga nenadna obremenitev. Zunanji stres, kot so ekonomske spremembe, krizna stanja družbe ali druga pomembna socialna dogajanja, lahko močno prizadene družino kot celoto in zamaje celoten družinski sistem.

2.3 Gospodinjstvo

Ko govorimo o ekonomskih funkcijah družine, dejansko mislimo na gospodinjstva. Vendar pa je potrebno ostro ločevanje med definicijo družine in definicijo gospodinjstva, zato je bila razmejitev med statistično in sociološko opredelitvijo družine v drugem poglavju zelo pomembna. Rener (2006) namreč pravi, da statistična in sociološka stroka razlikujeta med družino in gospodinjstvom, vendar je gospodinjstvo za sociološke študije obrobnejšega pomena, v demografskih in statističnih pa še naprej ostaja zelo pomembna enota analize. Rener opredeli gospodinjstvo kot gospodinjsko/ekonomsko – prostorsko skupnost, v kateri so osebe (ali ena oseba) vezane na določen prostor (stanovanje), medtem ko družine povežujemo s starševskim razmerjem. Rener meni, da družine večinoma živijo v družinskih gospodinjstvih, vselej pa ne. »Skrb za otroke je edini element, ki družine razlikuje od partnerske zveze, zakonske zveze, gospodinjstva in sorodstva, kjer starševsko razmerje niti ni nujno konstitutivno« (Rener in drugi 2009).

Statistični urad Republike Slovenije opredeljuje gospodinjstvo kot vsako družinsko ali drugo skupnost oseb, ki skupaj stanujejo in skupaj porabljajo dohodke za osnovne življenjske potrebe (stanovanje, hrano in drugo), ne glede na to, ali vsi člani stalno živijo v kraju, v katerem prebiva gospodinjstvo, ali pa nekateri izmed njih zaradi dela, šolanja ali iz drugih vzrokov dlje časa (do 6 mesecev) živijo drugje v Sloveniji ali v tujini. Mednje uvrščamo: osebe, ki prebivajo v stanovanju in so med seboj sorodniki; osebe, ki prebivajo v stanovanju in med seboj niso sorodniki; najemnike; podnajemnike; obiskovalce; služabnike; služkinje; osebe, ki so začasno odsotne (npr. zaradi počitnic, dela, izobraževanja ipd.); otroke, ki pripadajo gospodinjstvu in so začasno odsotni zaradi izobraževanja; osebe, ki so odsotne dlje časa, toda imajo z gospodinjstvom tesne vezi; začasno odsotne osebe, ki imajo z gospodinjstvom vezi (npr. oseba je v bolnici ali drugi instituciji). Pogoji, da pripadajo navedene osebe istemu gospodinjstvu, je, da si delijo stroške za stanovanje, hrano in drugo (Statistični urad Republike Slovenije 2011).

Wallerstein (2005) meni, da za potek proizvodnih sistemov, kapitalistični sistem potrebuje delavce, ki pa niso izolirani posamezniki, temveč so tesno povezani z drugimi osebami v gospodinjstvih, v katerih so navadno ljudje različnih spolov in starosti. Največ teh gospodinjstev so dejansko družine, povezane z družinskimi vezmi in pogosto s skupnim prebivališčem. »Tipično družinsko gospodinjstvo je sestavljeno iz treh do desetih oseb, ki v

dolgem času (recimo trideset let) združujejo različne vire dohodka, da bi skupaj preživele« (Wallerstein 2005, 44). Zanje je značilna nekakšna dolžnost članov, da skrbijo za dohodek skupnosti, in da so udeleženi pri uporabi, ki jo dohodek omogoča.

Po Wallersteinu (2005) v modernem svetovnem sistemu¹ obstaja pet vrst dohodka, ki si ga v različnih deležih prizadevajo pridobiti skoraj vse družine:

- *Mezdni dohodek* je plača v denarju, ki jo daje oseba zunaj družine članu družine v zameno za delo v proizvodnem procesu, ki poteka zunaj družinskega gospodinjstva.
- *Samooskrbne dejavnosti* razumemo kot prizadevanje ljudi, da si mimo tržne menjave pridelajo hrano in druge proizvode za lastno porabo. Ta tip dela v modernem svetovnem sistemu strmo upada, zaradi česar pogosto pravimo, da samooskrba izginja. Vendar, ko uporabljamo tako ozko opredelitev oskrbe, zanemarjamo celo vrsto samooskrbnih dejavnosti, ki jih je v modernem svetu v resnici vedno več. Tu mislimo npr. na pripravljanje hrane, pomivanje posode, razporejanje kupljenega pohištva itd. V ekonomsko najbolj razvitih območjih kapitalistične svetovne ekonomije samooskrbna proizvodnja predstavlja velik del dohodkov sodobnega gospodinjstva.
- *Drobna blagovna proizvodnja* omogoča gospodinjstvu, da drobno blago (proizvod) proizvede v okviru gospodinjstva in ga proda na širšem trgu. Čeprav je ta vrsta pridobivanja dohodka bolj razširjena v revnejših predelih svetovne ekonomije, pa se v bogatejših območjih kaže kot trženje lastnih proizvodov, vključno z intelektualnimi dobrinami.
- *Renta* je dohodek, ki ga pridobimo od premoženja in ne od dela. Pridobivamo jo od kakšne večje kapitalske investicije (npr. oddaja stanovanja, sobe, garaže), lokacijske prednosti (npr. pobiranje mostnine od mostu na našem ozemlju) ali od lastništva kapitala (obresti od vloženih zneskov).
- *Transferno plačilo (transferji)* je dohodek, ki ga posameznik dobi od nekoga drugega, ki je nekako zavezan, da ga daje. Pogosto prihaja od oseb, ki so družini blizu (npr. darilo, posojilo, pomoč, dediščina), temelji na podlagi vzajemnosti in načeloma ne zagotavlja stalnega prihodka, vendar pomembno izboljšuje likvidnost. Lahko pa jih zagotavljata država ali zavarovalne sheme.

---

¹ Wallerstein (2005) z izrazom »moderna svetovni sistem« označuje svet, kot ga poznamo danes in trdi, da tak sistem daje prednost neskončni akumulaciji kapitala ter meni, da je bil kapitalističen že od samega začetka (15.st.).

Wallerstein (2005) poudarja, da je malo družinskih gospodinjstev, ki ne bi imela niti ene od petih vrst dohodka. Spol in starost sta tista, ki opredeljujeta, kdo je tisti, ki v gospodinjstvo prinaša določeno vrsto in količino dohodka. Ana Kralj (v Wallerstein 2005, 155–175) meni, da nobena izmed vrst dohodka sama po sebi ne zagotavlja dostojnega življenja, pač pa ga zagotavlja skupaj in z združevanjem dohodka v družinskem gospodinjstvu. Pri tem izpostavlja pomembnost *samooskrbnih/neformalnih dejavnosti*, med katere uvrščamo vse oblike neplačanega neformalnega dela, ki v pomenu in obsegu vse bolj naraščajo. Sem sodijo vse oblike pridelave hrane in drugih proizvodov za lastno oskrbo, vse oblike gospodinjanskega in družinskega dela, vse oblike čustvenega (podpornega, terapevtskega) dela in skrbstvenega ter negovalnega dela (predvsem za bolne, ostarele, otroke). Veliko teh dejavnosti je spolno specifičnih; to so večinoma ženska dela »iz ljubezni do bližnjih«, ki so bila izrinjena z zemljevida ekonomsko produktivnih del, čeprav lahko v ekonomsko razvitejših delih sveta predstavljajo tudi do 40 % vrednosti celotnega družbenega bruto produkta. Oakley (2000) pravi, da je posledica industrializacije, da z besedo »dom« označujemo družino, ne pa dela.

2.3.1 Socio-ekonomske strategije gospodinjstev

Babović (2005) pravi, da se gospodinjstva in posamezniki prilagajajo spreminjajočim se globalnim družbenim razmeram tako, da (re)definirajo svoje ekonomske aktivnosti. Način, kako so ekonomske aktivnosti razmejene in združene v gospodinjstvih, lahko razumemo kot ekonomske strategije gospodinjstev, katerih rezultat je lahko družbena reprodukcija ali sprememba v socialnem statusu. Izbira ekonomskih aktivnosti in strategij gospodinjstev je omejena z dostopnostjo ekonomskih, kulturnih, socialnih in človeških virov gospodinjstva.

Izraz socio-ekonomske strategije gospodinjstev se nanaša na vse sociološke in ekonomske procese gospodinjstev, ki potekajo kot posledica obstoječe gospodarske krize. Da bi razumeli, kako se gospodinjstva soočajo z gospodarsko krizo, je potrebno ugotoviti, kakšen vpliv je imela nanje. Cheal (2002) pravi, da na družine sicer vplivajo večje ekonomske spremembe, ampak ugotavlja, da se le-te odzovejo na spremembe tako, da oblikujejo adaptivne družinske strategije. Strategija družine je organiziran poskus članov družine, da vzdržujejo ali spremenijo svojo kolektivno situacijo. Strategija preživetja, kot je npr. skrb za proizvodnjo sredstev in dobrin, je najpomembnejša strategija družine in je bistvena za njen obstoj.

Glede na to, kakšen tip ekonomskih strategij je gospodinjstvo razvilo, lahko ta gospodinjstva razvrstimo v:

- *pasivna gospodinjstva*, kjer člani ne opravljajo nobenih ekonomskih aktivnosti na trgu dela ali znotraj samega gospodinjstva (razen osnovnih aktivnosti, kot je pripravljanje hrane, ipd.);
- *samooskrbna gospodinjstva*, kjer člani dela opravljajo sami, da zadovoljijo potrebe svoje skupnosti (npr. prehrabena produkcija, izdelava in popravilo oblačil, strokovna hišna dela ipd.);
- *delovno osredotočena strategija*, kjer gre za usmeritev le v en tip ekonomske aktivnosti ne glede na to, koliko članov ima gospodinjstvo; poznamo *formalno strategijo zaposlovanja* (podjetniška gospodinjstva); *dopolnilno delo* (strategija vključevanja samo v občasnih delih, večinoma v neformalnem okolju) in *strategijo kmetijskega dela*;
- *diverzificirana strategija dela* označuje kombinacijo dveh ali več oblik dela prejšnjega tipa ekonomskih strategij (Babović 2005).

Odvisno od vsakega posameznega gospodinjstva pa je, kako bo v novonastalem obstoječem družbenem stanju (kot je npr. kriza) prilagodilo svoje ekonomske aktivnosti in ekonomske strategije (Babović 2005).

Izraz socio-ekonomske strategije torej opredeljuje relativno stabilne vzorce ekonomskih aktivnosti, usmerjene v nabor in (re)distribucijo ekonomskih virov (vključujoč preobrazbo različnih oblik kapitala) za zagotovitev družbene reprodukcije gospodinjstev ali spremembe (višjega) družbenega statusa. Gospodinjstva niso zadostno koherentne skupine, zato so njihove strategije pravzaprav kombinacija individualnih strategij njihovih članov in niso nujno posledica skupnih odločitev. Kot že omenjeno, gre pri gospodinjstvu za skupnost članov, ki zasedajo skupni stanovanjski prostor in imajo do neke mere skupno porabo. Pri tem je zelo pomemben proces vzajemnega prilagajanja. Četudi gospodinjstvo nima jasne, racionalne in eksplicitne organizacije, še vedno deluje kot skupnost, kjer se individualne aktivnosti prilagodijo potrebam in aktivnostim drugim članom gospodinjstva, zato je gospodinjstvo tudi takšen fenomen (Babović 2005).

3 OPREDELITEV GOSPODARSKE KRIZE

V današnjih razpravah o gospodarski krizi se velikokrat pojavlja raba različnih pojmov kot so: finančna kriza, recesija in gospodarska (ekonomska) kriza. Ti pojmi pa seveda niso sopomenke, zato jih je potrebno bolj natančno razločevati.

Finančna kriza je definirana kot prekinitvev oziroma motnja v finančnih trgih, kjer se neugodne odločitve in moralni hazard² poslabšajo, tako, da finančni trgi ne morejo uspešno upravljati s sredstvi tistih, ki imajo najproduktivnejše investicijske možnosti. Kot rezultat tega lahko finančna kriza povzroči neravnovesje v gospodarstvu in se kaže v nezmožnosti funkcioniranja finančnih trgov, kar pripelje do ostrega krča v ekonomskih aktivnosti (Mishkin 1991).

Recesija je formalno definirana kot negativna stopnja rasti bruto domačega proizvoda v dveh zaporednih četrletjih (Štiblar 2008). Recesija torej pomeni zmanjševanje gospodarske aktivnosti znotraj ekonomije in ponavadi traja nekaj mesecev, v povprečju od šest do osemnajst mesecev. Divjak in drugi (2009) pravijo, da so recesije in depresije del človeške (ekonomske) zgodovine in so normalen del ekonomskega cikla.

Posledice recesije, kot zmanjšane gospodarske aktivnosti, se kažejo v kopičenju zalog zaradi padca povpraševanja in s tem zmanjševanje obsega proizvodnje, kar praviloma vodi v odpuščanje delavcev, to pa zvišuje stopnjo brezposelnosti. Strah pred izgubo zaposlitve in nezmožnost napovedi, kdaj se bo recesija končala, naredi ljudi prekomerno previdne, zato zmanjšujejo svojo potrošnjo, posledica tega pa je še manjše povpraševanje in sklone se začaran krog slabšanja razmer. V takšnih razmerah zaradi podobnih strahov tudi vlagatelji na borzah prodajajo svoje vrednostne papirje, da bi unovčili dobičke iz obdobja gospodarskega razcveta, kar znižuje tečaje na borzi, to pa slabša položaj tistih podjetij, ki imajo svoja posojila zavarovana ravno z vrednostnimi papirji (Divjak in drugi 2009, 2).

---

² »Moralni hazard v ekonomiji pomeni pripravljenost nekoga prevzeti tveganje - še posebej prekomerno tveganje - kateremu bi se v normalnih okoliščinah odrekel preprosto zato, ker ve, da bo negativne posledice njegovega početja nase prevzel nekdo drug ali ga celo rešil« (Roubini in Mihm 2010).

V obdobju recesije centralne banke običajno znižajo izhodiščne obrestne mere z namenom spodbujanja gospodarstva in s tem se posojanje denarja poceni. Podjetja in posamezniki tako lažje financirajo svoje projekte ali nakupe, kar posledično zopet pripelje do povečevanje gospodarske aktivnosti (Finančni slovar).

Srdić (1975) opredeli *ekonomsko (gospodarsko) krizo* kot točko v cikličnem gibanju gospodarstva, kjer pride do vrhunca motnje produkcije, ki se najprej odrazi v ekonomiji, kasneje pa zajame vse sfere družbenega življenja. Če posplošimo, gospodarska kriza je študija o tem, kako in zakaj trgov spodleti (Roubini in Mihm 2010).

Štiblar (2008) pravi, da se je iz nepremičninske krize v ZDA razvila globalna finančna kriza, le-ta pa je poglobila gospodarsko recesijo kar v gospodarsko krizo. Hipotekarno-finančna kriza je imela velik učinek na recesijo tudi v realnem sektorju. Lahko bi rekli, da gre ob finančni krizi in krizi v realnem sektorju kar za svetovno krizo. Sosledje različnega poimenovanja krize si sledi tako, da se je zgodila najprej finančna kriza s posledično recesijo, nato pa ji je sledila gospodarska (ekonomska) kriza, ki traja še danes. V nadaljevanju diplomske naloge bom uporabljala izraz gospodarska kriza, saj najbolje reflektira sedanje obdobje in je tudi najpogosteje uporabljen.

3.1 Kako je prišlo do gospodarske krize v 21. stoletju?

Povod za krizo je bil padec cen nepremičnin v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju besedila: ZDA), ki se je začel sredi leta 2006, prvi znaki z njim povzročene finančne krize pa so se pokazali že spomladi leta 2007. V ZDA je v letih 2005 in 2006 prišlo do stanja, ko je nepremičninski balon³ ušel iz vajeti. Ljudje so najemali hipotekarna posojila, ki pa si jih niso mogli privoščiti in na koncu ne sposobni vračati. Ker pa so bili hipotekarni krediti prepakirani v vrednostne papirje, se je zgodil zlom globalnega finančnega sistema (Roubini in Mihm 2010). Znaki krize so bili najprej postopni, z nekajmesečnimi presledki in občutkom, da se pojavljajo izolirano, torej le v nekaterih državah, kot sta denimo ZDA in Anglija. Kasneje pa so si ti znaki prihajajoče katastrofe sledili v vse manjših razmikih, kot prihajajoč potres. »Tako so poku nepremičninskega balona v nekajmesečnih razmakih sledili prvi stečaji

---

³ Nepremičninski balon v ekonomiji pomeni stanje, ko rastejo cene nepremičnin in se nakupi nepremičnin financirajo s hipotekarnimi posojili (Kregel 2008).

finančnih ustanov in poskus oživljanja gospodarstva v ZDA z davčno razbremenitvijo« (Štiblar 2008, 19). Za mnoge je bil glavni razlog končnega padca svetovnega finančnega sistema stečaj ameriške investicijske banke Lehman Brothers 14. septembra 2008. Ker pa je ameriška vlada ni hotela rešiti s finančno injekcijo, je s tem opozorila druge agente na finančnem trgu, da naj v podobnih situacijah ne računajo na pomoč. Na tak način je vlada igrala proti uveljavljanju moralnega hazarda, s tem pa sprožila strah, nezaupanje in paniko na borzah. Borzni indeksi so po vsem svetu doživljali velike tedenske in mesečne padce. Svetovni finančni sektor je zadela nelikvidnost, postopno pa mnoge ustanove tudi nesolventnost, kar jih je v skrbi pred propadom prisililo v pridobivanje likvidnosti z razdolževanjem. V kriznih situacijah se namreč ljudje vračajo h gotovini in tako so usmerjene tudi ekonomske in finančne družbe. S posledičnim propadom treh od petih največjih ameriških (in svetovnih) investicijskih bank, je investicijsko bančništvo, kot smo ga poznali, izginilo. Nezaupanje med bankami je povzročilo kreditni krč, kar se je odražalo tako na finančnih kot na gospodarskih trgih in se preobrazilo v globalno najobsežnejšo in najglobljo finančno krizo v zgodovini (Štiblar 2008).

Finančna kriza za večino svetovnega prebivalstva ni ugodna zaradi negativnih posledic v obliki izgube vrednosti finančnega premoženja in zaposlitve. Vendar kriza, na žalost, ne ostaja omejena na finančni sektor. Negativne posledice zadevajo tudi realni sektor svetovnega gospodarstva. Finančna kriza padec gospodarske aktivnosti samo še pogloblja in glede na to, da še vedno traja, je lahko samo vprašanje, do katere mere jo bo poglobila. Škoduje pa že gospodarski aktivnosti in finančnem oziroma nepremičninskem bogastvu ljudi ter s tem zmanjšuje potrošnjo prebivalstva. Prihaja namreč do odpuščanj, porasta brezposelnosti in stečajev (Štiblar 2008).

3.2 Gospodarska kriza v Sloveniji

Gospodarske razmere v Sloveniji so se zaradi vpliva gospodarske in finančne krize začele hitro poslabševati že v zadnjem četrtletju leta 2008. Gospodarska aktivnost je v prvi polovici leta 2009 že močno upadla. Močan upad tujega povpraševanja in omejene možnosti financiranja sta zniževala stopnjo slovenskega izvoza in investicij v osnovna sredstva. Najbolj prizadeta so bila podjetja v industriji in gradbeništvu, ravno tako je bilo zaslediti močan upad zasebnih investicij. Gospodarska kriza se je z nekajmesečnim zamikom pokazala tudi na trgu

dela (Poročilo o uresničevanju Programa reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji 2009).

S prihodom gospodarske krize se je število zaposlenih zmanjšalo, število brezposelnih pa povečalo, kar je vplivalo na povečanje števila prejemnikov denarnega nadomestila in denarne socialne pomoči (Apoahal Vučkovič in drugi 2010). Stopnja registrirane brezposelnosti je bila leta 2008 6,3; septembra 2009 je bila 9,4; septembra 2010 je bila 10,5; najnovejši podatki marca leta 2011 pa kažejo stopnjo brezposelnosti 12,2 (Ministrstvo za javno upravo 2008). Upad gospodarske aktivnosti je močno vplival na gibanje plač tudi v zasebnem sektorju, kjer se rast bruto plače izrazito upočasnjuje. Podjetja v času krize, kljub težnji po ohranitvi delovnih mest, premoščajo težave z zmanjševanjem števila zaposlenih, predvsem nižje kvalificiranih. Ravno tako se učinki gospodarske in finančne krize v Sloveniji kažejo v javnih financah, kjer se je pojavila nujnost po uskladitvi javnofinančnih izdatkov s spremenjenimi ekonomskimi razmerami (Poročilo o uresničevanju Programa reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji 2009).

Gospodarska in finančna kriza se trenutno, kot drugod po svetu, tudi v Sloveniji umirjata. Gospodarstva po svetu že kažejo prve znake okrevanja. Tudi slovenska vlada se je lotila procesa prilagajanja gospodarstva po krizi in pripravila nabor ukrepov, s katerimi bo v čim krajšem času spodbudila gospodarsko aktivnost in odpravila presežen proračunski primanjkljaj (Vlada Republike Slovenije 2010). Veliki padci gospodarske aktivnosti v zadnjem letu, ki so posledica tako globalne finančne krize, kakor tudi trenutne strukture slovenskega gospodarstva, bodo pustili posledice v daljšem prihodnjem obdobju. Okrevanje bo počasno in dolgotrajno ter bo zahtevalo korenite strukturne spremembe (Slovenska izhodna strategija 2010-2013 2010).

Kako se sedanje krizne gospodarske razmere odražajo na ravni vsakdanjega življenja v družinskih gospodinjstvih, še ni povsem natančno raziskano. S tem v zvezi se postavlja niz (raziskovalnih) vprašanj:

- Katera družinska gospodinjstva občutijo gospodarsko krizo? Domnevamo lahko, da najbolj občutijo krizo tista z najnižjim socio-ekonomskim statusom in najmanj (ali sploh nič) tista z visokim.
- Na kateri ravni socio-ekonomskega statusa družinskega gospodinjstva začne kriza vplivati na vsakdanje življenje?

- Na katerih področjih se kriza najbolj občuti? Se najbolj občuti na ekonomskem, psihološkem, družabnostnem, na ravni vrednot in aspiracij, ipd.?
- Kateri dogodki in procesi najbolj vplivajo na občutenje krize? Je to izguba zaposlitve, strah pred izgubo zaposlitve, kreditna nesposobnost, ipd.?
- Ali v družinskih gospodinjstvih vsi člani/ce v enaki meri občutijo posledice gospodarske krize?
- Ali družinska gospodinjstva uporabljajo kakšne strategije za soočanje s krizo? Če jih uporabljajo, kakšne so te strategije? So te strategije individualne ali skupinske?

Če bi želeli taka in podobna vprašanja kvantitativno raziskovati na določenem vzorcu družinskih gospodinjstev v Sloveniji, bi potrebovali primeren merski instrument. Tak instrument bi bil lahko anketni vprašalnik, ki se mu bom posvetila v nadaljevanju.

4 KONSTRUKCIJA VPRAŠALNIKA O ZVEZI MED GOSPODARSKO KRIZO IN DRUŽINSKIM ŽIVLJENJEM

Konstrukcijo vprašalnika o zvezi med gospodarsko krizo in družinskim življenjem oziroma o vplivu gospodarske krize na družine bom izpeljala s pomočjo tehnike anketnega intervjuja oziroma »face-to-face« ankete za pridobitev kvalitativnih podatkov. Uhan (1999) pravi, da je anketni intervju govorni dogodek, ki v svoji osnovni obliki simulira temeljne značilnosti dialoga. »Neposredna udeležba v dialogu (anketnem intervjuju) zahteva fizično prisotnost in delitev (izmenjavo) prostora in časa s sogovornikom« (Uhan 1999, 766). Pri osebni anketni intervjuju (angl. face-to-face survey ali personal interview survey) informacije anketar pridobiva doma pri anketirancu oziroma na kateri drugi lokaciji, ki je primerna za njegovo izvedbo. Tovrstni način pridobivanja podatkov je glede na tematiko diplomskega dela zelo koristen, saj se zaradi usmerjanja prisotnega anketarja omogoča visoka stopnja odzivnosti anketiranca. Vprašalnik je lahko zaradi tega tudi bolj kompleksno zastavljen, saj ga izvaja usposobljen izpraševalec, ki mora biti na anketiranje dobro pripravljen. Tako lahko anketar anketirancu postavlja bolj zahtevna in kompleksnejša vprašanja ter mu kakšno vprašanje tudi podrobneje obrazloži s tem, da mu zastavlja podvprašanja, kar pa mu omogoča večjo kontrolo nad izvedbo ankete. Osebno anketiranje je najboljši način za postavljanje odprtih vprašanj, saj take ankete omogočajo sproščeno atmosfero in upočasnjen tempo anketiranja (Czaja in Blair 2005).

Kljub vsemu pa lahko za anketiranca takšen način izvedbe ankete predstavlja velike stroške, povezane s prihodom na lokacijo anketiranja. Problem se lahko pojavi tudi pri pridobivanju reprezentančnega vzorca pri raziskovalnem vprašanju, saj nam lahko anketiranje v gospodinjstvih na istih lokacijah nudi zelo podobne podatke. Sklepamo namreč lahko, da imajo ljudje s podobnim življenjskim stilom in podobnimi dohodki, tudi podobne vrednote in navade. Ravno tako lahko predstavlja problem dolgotrajnost izvedbe osebnega anketiranja. Ljudje pa tudi neradi odgovarjajo na zelo osebna vprašanja. Znano je, da bolj kot je metoda pridobivanja informacij osebna, večja je verjetnost, da bodo anketiranci občutljivi pri podajanju odgovorov. Študije kažejo, da se lahko pri osebnem anketiranju z občutljivo tematiko zgodi, da ljudje pogosteje podajo take odgovore, ki so družbeno sprejemljivi kot take, ki dejansko izražajo njihovo stališče o določeni tematiki. To se še posebej izraža pri občutljivih vprašanjih, kot je npr. rasa, kjer lahko pričakujemo, da bo anketiranec odgovoril na način, kot je družbeno zaželeno (Czaja in Blair 2005). Osebno anketiranje po navadi izvajamo v gospodinjstvih, na ulici ali na centralni lokaciji (GfK Growth from Knowledge 2011).

Proces izvedbe anketnega vprašalnika poteka v več fazah (Czaja in Blair 2005):

- oblikovanje anketnega vprašalnika in predhodno načrtovanje;
- testno anketiranje;
- dokončno oblikovanje ankete in planiranje;
- zbiranje podatkov;
- kodiranje in analiziranje podatkov;
- končno poročilo o rezultatih anketiranja.

V nadaljevanju diplomskega dela se bom osredotočila na prvo fazo procesa izvedbe anketnega vprašalnika oziroma osebnega anketiranja in sicer na oblikovanje anketnega vprašalnika. V nadaljevanju me natančneje zanima, kakšna vprašanja je potrebno zastaviti, da bi pomagala pri razumevanju socio-ekonomskih strategij družin v času gospodarske krize ter kakšen vpliv ima gospodarska kriza na družinsko življenje. V naslednjih podpoglavjih bom poskušala po posameznih sklopih iz konstruiranega anketnega vprašalnika (glej Prilogo A) s pomočjo različnih tipov vprašanj bolj konkretno raziskati svoje tri hipoteze, katere so:

- V času gospodarske krize se poveča obseg neformalnega samooskrbnega dela.
- V času gospodarske krize se poveča varčevanje v družinah (vendar ne na račun otrok).
- V času gospodarske krize se konflikti in napetosti v družinah intenzivirajo.

Hkrati bom pri vsakem podpoglavju izpostavila domnevo in vprašanje, ki bi lahko to domnevo razjasnilo.

4.1 Podatki o gospodinjstvu in socio-demografski podatki

Podatki o gospodinjstvu (in socio-demografski podatki), v katerem anketiranec živi, dajejo osnovni vpogled v okolje, ki bi ga želela raziskovati. Podatki o članih gospodinjstva, njihovi starosti, dokončani izobrazbi, poklicu in statusu zaposlenosti so referenčne točke za podatke, ki bi jih pridobivala v nadaljevanju vprašalnika. Ker predpostavljam, da so lahko v vsakem gospodinjstvu šoloobvezni otroci, upokoјenci ali invalidi, ki (še/več) ne morejo delati, sem zastavila vprašanje **»Koliko nezaposlenih članov gospodinjstva je primernih za opravljanje pridobitnega dela?«**. To vprašanje nam daje informacije o tem, če je član gospodinjstva nezaposlen, vendar sposoben za delo.

Vprašanje **»Kakšen je tip vaše družine oziroma gospodinjstva?«** bi zaradi terminološkega izrazoslovja anketiranec izpolnil po obrazložitvi anketarja. Potrebno bi bilo, da bi anketar anketirancu pojasnil, katere vrste gospodinjstev so najpogostejše v slovenskem okolju (glej Poglavje 2.1) oziroma kakšna je statistična definicija gospodinjstva (glej Poglavje 2.3), saj je dosti takih ljudi, ki ne bi znali svoje družine uvrstiti v določen tip gospodinjstva. Tako bi se npr. družina, ki živi v hiši, kjer sočasno ločeno biva član tega gospodinjstva s svojo družino, in ki nima jasne delitve stroškov, sama težko kategorizirala v specifičen tip družine/gospodinjstva. Pri tem vprašanju lahko predpostavljamo, da gospodarska kriza enostarševske družine zaradi nižjega dohodka bolj prizadene kot druge tipe družin oziroma gospodinjstev. Podatki o stopnjah revščine v različnih socialno-ekonomskih kategorijah oseb in gospodinjstev pred letom 2010 kot posledica gospodarske krize pa kažejo, da so bila v najslabšem položaju gospodinjstva brez delovno aktivnih članov, še posebej tista z vzdrževanimi otroki, za temi pa enočlanska in enostarševska gospodinjstva (Zveza Svobodnih Sindikalistov Slovenije 2010).

Vprašanje o **tipu okolja, v katerem gospodinjstvo živi** nam na prvi pogled ne pove prav dosti o vplivu gospodarske krize. Vendar bi lahko pomagalo pojasniti predpostavko, da gospodarska kriza v večji meri prizadene gospodinjstva, ki so locirana na podeželju, kot tista, ki so locirana v mestih. Predpostavka izhaja iz dejstva, da je življenjski standard na območju

podeželja (manjših mest, vasi, sel, zaselkov) nižji kot v večjih mestih. Življenjski standard je povezan z nivojem potrošnje, ta pa je pogojen s prihodki, zato lahko na podlagi višine povprečne bruto plače, hitro sklepamo tudi na splošni življenjski standard nekega geografskega območja. Iz prikaza povprečnih bruto plač v Sloveniji za april 2011 v posameznih upravnih enotah (v nadaljevanju besedila: UE) izhaja, da so v vseh večjih slovenskih mestih (UE Ljubljana, UE Koper, UE Novo mesto, UE Nova gorica) višje povprečne bruto plače. Nižje zasledimo v manjših mestih kot so: UE Dravograd, UE Mozirje, UE Lenart, UE Metlika ipd (Ministrstvo za javno upravo 2008). Vendar to še ne pomeni, da, zaradi geografske lege gospodinjstva gospodarska kriza nanje bolj ali manj vpliva. Z vsemi ostalimi informacijami, ki bi jih pridobili z vprašalnikom, pa nam vseeno daje ta podatek vpogled v širšo sliko. Torej, če ima neko gospodinjstvo nizke dohodke, člani so brezposelni, komaj shajajo skozi mesec, živijo pa v vasi, sklepamo, da bi lahko obstajala povezava.

4.2 Podatki o nepremičninah

Podatki o nepremičninah dajejo informacije o tem, v kakšni vrsti nepremičnine družina biva in o tem, ali je ta nepremičnina v lasti anketiranca. Z vprašanjem »**Kako ocenjujete velikost vaše nepremičnine?**« lahko izvemo, ali ima gospodinjstvo glede na število članov gospodinjstva dovolj veliko nepremičnino. Predpostavljamo namreč lahko, da imajo tista gospodinjstva, ki nimajo finančnih težav, dovolj veliko nepremičnino, ki bi zadovoljila stanovanjske potrebe vseh družinskih članov. Velikost nepremičnine gospodinjstva bi lahko bila odvisna od situiranosti družinskih članov. Z vprašanjem »**Ali ste se morali zaradi posledic gospodarske krize po letu 2008 preseliti?**« lahko izvemo, ali je bila zaradi krize družina prisiljena spremeniti lokacijo bivanja, kar pomeni, da je kriza očitno nanjo vplivala v večji meri.

4.3 Materialni položaj gospodinjstva

Materialni položaj gospodinjstva nam lahko da največ podatkov o tem, kako gospodarska kriza vpliva na družine. Na materialni položaj gospodinjstva najbolj vplivajo višina (skupnih) prihodkov in lastnina nepremičnin. Predpostavljamo lahko, da ima gospodarska kriza večji negativni vpliv na finančno stanje tistih gospodinjstev, ki imajo nižje/nizke dohodke. To predpostavko bi lahko pojasnili z vprašanjema »**Kako ocenjujete materialni položaj svoje**

družine/gospodinjstva? in »**Kako shajate s skupnimi dohodki vašega gospodinjstva?**«. Raziskave vpliva gospodarske krize v Sloveniji potrjujejo, da približno polovica gospodinjstev z nizkimi dohodki in najemniki težko poravnava stanovanjske stroške. Kazalniki materialne ogroženosti prebivalstva kažejo, da se je materialna prikrajšanost po letu 2008 povečala (Apohal Vučkovič in drugi 2010). Ker ljudje zelo neradi govorijo o svojih dohodkih, sem vprašanji raje konstruirala tako, da bi anketiranec namesto navedbe konkretne vsote prejemkov, ki jo prejema gospodinjstvo, raje življenjski standard ocenil besedno (opisno).

Vprašanje »**Kako razporejate skupne dohodke v vašem gospodinjstvu?**« potrebuje dodaten komentar anketiranca, saj lahko s podvprašanji kot so: ali ima vsak član gospodinjstva svoj dohodek in kako z njim razpolaga; ali člani gospodinjstva prispevajo k skupnih stroškom; ali člani gospodinjstva dajejo denarna sredstva skupaj in jih jemljejo po potrebi; če ima otrok štipendijo, ali jo obdrži zase ali kaj prispeva k stroškom gospodinjstva, veliko izvemo o strategijah, ki se jih gospodinjstva poslužujejo, da lažje premagujejo posledice gospodarske krize. Kako gospodinjstva razporejajo dohodke, je lahko ključnega pomena za njihov obstoj. Neracionalna razporeditev dohodkov lahko že tako finančno izčrpano gospodinjstvo še bolj oslabi, zato je premišljena finančna strategija gospodinjstva v času gospodarske krize skorajda nujna.

Vprašanje »**Ali se čemurkoli odrekate v času gospodarske krize?**« lahko nudi informacije o tem, kako je gospodarska kriza vplivala na posameznikove pomembne dejavnosti, kot so npr. odhodi k frizerju, kino, nakupovanje oblačil, preživljanje dopusta, ipd. Predpostavljamo lahko, da je imela gospodarska kriza na gospodinjstvo večji negativni vpliv, če so se morali člani gospodinjstva zaradi njenih posledic odpovedovati pomembnim dejavnostim.

Z vprašanjem »**Ali se (finančno) trudite, da vaši otroci ne bi občutili posledic krize?**« se dotaknemo občutljivega odnosa med starši in otroci v družini. Predpostavljamo lahko, da ima gospodarska kriza, tako kot na vse odrasle člane gospodinjstva, tudi na otroke negativni vpliv. Z navedenim vprašanjem bi lahko dobili informacije o tem, na kakšen način se starši (če se) trudijo, da bi onemogočili negativne posledice gospodarske krize na svoje otroke. Rener (2002) namreč pravi, da danes v modernih družinah vse bolj prevladuje fenomen otrokocentričnosti, ki opisuje starše kot zelo dejavne v otrokovem življenju. Staršem je otrokova prihodnost najpomembnejša družinska prioriteta, kar jih lahko potegne v velike

finančne in energetske obremenitve. Kljub temu, da je gospodarska kriza za družino obremenilni dogodek, lahko zaradi otrokocentrične naravnosti družine, otrok ne občuti finančnih posledic krize v tako velikem obsegu. Starši se danes vse bolj trudijo, da bi otrokom nudili čim več materialnih dobrin, hkrati pa vse več stabilne čustvene podpore. Tako lahko vprašanje **»Ali svojemu otroku namenjate enako količino sredstev, kot ste mu jih pred gospodarsko krizo?«** lepo pojasni fenomen otrokocentričnosti. Vendar pa ameriške študije kažejo, da psihološke posledice ekonomske stiske korenito vplivajo na odnose v družini, še posebej je moč občutiti negativni vpliv na odnos med starši in njihovimi otroki. Ko starši ne morejo več zagotavljati istih materialnih potreb družine (hrana, oblačila, plačevanje stroškov) kot so jih pred krizo, so prisiljeni v varčevanje, kar pa lahko občutijo tudi otroci (Conger in drugi v Stein in drugi 2011). Še posebej močno kriza prizadene starejše otroke, ki so: na prehodu v odraslost; končali so šolanje; vstopajo na trg delovne sile, a so še vedno odvisni od staršev (Amett v Stein in drugi 2011).

Čeprav kriza v večji meri pomeni večjo možnost za izgubo zaposlitve oziroma nezanesljivost na trgu delovne sile, pa ima lahko na določen del prebivalstva ravno nasprotni učinek. Domnevamo lahko, da kriza povzroča tudi večje oziroma daljše zaposlitvene ali druge delovne aktivnosti, zaradi česar se lahko zmanjša količina družini namenjenega časa. Tako bi lahko z vprašanjem **»Ali svojemu otroku namenjate enako količino časa, kot ste mu pred gospodarsko krizo?«** pridobili informacije o tem, ali sedaj starši zaradi službenih obveznosti svojim otrokom posvečajo manj časa. Vzroke bi glede na navedeno lahko iskali v dejstvu, da mnogo delodajalcev (tako javne službe kot službe zasebnega sektorja) kot posledica varčevalnih ukrepov sicer odpušča tehnološki višek oziroma ne zaposluje novega kadra, a s tem hkrati prenaša večja zaposlitvena bremena na tiste delavce, ki ostajajo zaposleni. Podatki kažejo, da namerava Vlada Republike Slovenije z dopolnitvami interventnega zakona do konca leta 2012 prepovedati zaposlovanje v javnem sektorju, s čimer naj bi se preprečila rast odhodkov za plače (Delo.si 2011). Z onemogočanjem zaposljivosti novih delavcev, se zaprejo zaposlitvene možnosti vse večji množici nezaposlenih ljudi, a se na ostale zaposlene istočasno v večjem obsegu preložijo nove delovne naloge. Sklepamo namreč lahko, da zmanjšano število zaposlenih in isti obseg dela ustvarja dodatne službene obremenitve, ki bi se lahko odražale v zmanjšani količini časa, ki bi bil lahko namenjen otrokom. Hkrati lahko predvidevamo, da v času krize službenemu času (več kot običajno) namenjajo tudi samozaposleni, ki želijo zavarovati podjetje pred morebitnim stečajem.

Znano je tudi, da gospodinjstva med gospodarsko krizo bolj varčujejo, kot v času pred ali po njej, zato bi z neposrednim vprašanjem **»Ali zdaj v času gospodarske krize bolj varčujete kot ste v času pred njo?«** to tudi izvedela. Vprašanje **»Če bi potrebovali zdravnika specialista za storitev, na katero je treba dolgo čakati, kaj bi storili?«** pa je veliko bolj specifično. To isto vprašanje bi se lahko glasilo tudi: Ali je gospodarska kriza vplivala na vaše življenje v tolikšni meri, da si ne bi mogli finančno privoščiti zdravniško pomoč, ki ni nujna? V veliki meri velja, da posamezniki, ko gre za njihovo zdravje, ne varčujejo, če to seveda ni potrebno. Posledice gospodarske krize pa lahko privedejo do tega, da si člani gospodinjstva zdravnika specialista kljub želji, zaradi slabšega finančnega stanja tega ne morejo privoščiti. Je pa seveda veliko posameznikov, ki nikoli ne plačujejo zdravnikov specialistov, na katere je potrebno dolgo časa čakati. Ravno tako je tudi veliko takih, ki vedno plačajo samoplačniške storitve pri specialistih. Da bi izvedeli, če je imela gospodarska kriza kakršenkoli vpliv na takšne odločitve članov gospodinjstva, sem zastavila vprašanje **»Kako bi na isto vprašanje odgovorili v času pred gospodarsko krizo?«**. Član gospodinjstva bi npr. lahko v času pred gospodarsko krizo plačeval storitve zdravnika specialista, vendar pa bi v času krize to dejanje zaradi finančne stiske lahko opustil. S tem vprašanjem bi se razjasnila tudi dilema glede tistih ljudi, ki ne glede na gospodarsko krizo plačujejo ali ne plačujejo teh storitev. Ti anketiranci bi na obe vprašanji potemtakem odgovorili enako. Na ta način bi sklepali, da gospodarska kriza ni imela nanje nikakršnega vpliva. Vprašanje glede zdravja je zelo pomembno pri ugotavljanju socio-ekonomskih strategij gospodinjstva pri premagovanju gospodarske krize, saj se dotika človeku najpomembnejše teme - zdravja. Anketiranca lahko kadarkoli povprašamo, ali je gospodarska kriza močno vplivala na določen aspekt njegovega življenja, a šele pomembno področje človeka kot je njegovo zdravje, nam da res verodostojne informacije o njegovem (finančnem) položaju v času gospodarske krize.

4.4 Zaposlitev

Dohodek od zaposlitve je za veliko večino članov gospodinjstva ključnega pomena. Gospodarska kriza je povzročila veliko brezposelnost in slabšanje finančnega položaja mnogih članov gospodinjstev (glej Poglavje 3.1). Poleg vprašanja **»Ali ste zaradi gospodarske krize izgubili zaposlitev vi ali kdo od članov vaše družine?«**, je pomembno tudi vprašanje: **»Ali se bojite, da bi ostali brez zaposlitve?«**. Razlog, da je to vprašanje pomembno, leži v predpostavki, da strah pred izgubo zaposlitve lahko vodi v konflikte, spore

in napetosti v družini. Sociolog Bogdan Dobnik (Cekin.si 2009) pravi, da neugodne gospodarske in socialne razmere povzročajo veliko materialno stisko in občutke brezizhodnosti, strah pred brezposelnostjo pa posameznika dela še dodatno negotove. Ravno tako meni, da lahko ta negotovost vpliva na porast depresivnih in anksioznih motenj, marsikaterega pa lahko pripelje do razmišljanja o samomoru. Vsak človek namreč potrebuje občutek varnosti, ki jo dajejo ravno trdne družbene in gospodarske razmere ter razmeroma gotova prihodnost. Izguba zaposlitve ali strah pred izgubo zaposlitve torej nimata zgolj ekonomsko-materialnih, pač pa tudi psihosocialne učinke.

4.5 Socialni transferji

Večina socialnih transferjev so pravice v obliki denarnih prejemkov. Prebivalcem, ki ostanejo brez sredstev za preživljanje, je zagotovljen minimum sredstev za preživetje s pravico do denarne socialne pomoči. Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 114/2006 2006) našteva naslednje vrste socialnih transferjev: otroški dodatek, dodatek na nego otroka, delno plačilo za izgubljen dohodek, dodatek za veliko družino, pomoč ob rojstvu otroka, starševski dodatek, rejnine, denarna socialna pomoč, denarno nadomestilo brezposelnim, starševska nadomestila, sredstva za varstvo duševno in telesno prizadetih – nadomestilo za invalidnost, dodatek za tujo nego in pomoč, invalidnina, družinski dodatek, štipendije (Zoisova, republiška, za brezposelne, kadrovska), renta (denarna, doživljenjska, mesečna) itd.

Z vprašanjema »**Katere od navedenih socialnih transferjev prejmate?**« in »**Kaj vam ti dohodki/prejemki pomenijo v finančnem smislu?**« lahko pojasnimo predpostavko, da solidarnostna državna finančna pomoč države pomaga omiliti posledice gospodarske krize tistim gospodinjstvom z nižjimi dohodki. Ravno tako lahko predpostavljamo, da v času gospodarske krize država nameni večjo vsoto socialnih transferjev najbolj ogroženim gospodinjstvom. Podatki kažejo, da se je brezposelnost in vključenost v sheme socialnih transferjev začela povečevati že v letu 2008 in se postopoma povečevala tudi v letu 2009 (Zveza Svobodnih Sindikalistov Slovenije 2010). V prvi polovici leta 2009 se je število prejemnikov nadomestil za brezposelnost povečalo po vseh regijah v Sloveniji. Zaostrovanje razmer na trgu dela pa je vplivalo tudi na naraščanje števila prejemnikov denarne socialne pomoči. Tako je število prejemnikov denarne socialne pomoči po letu 2008 začelo naraščati

po vseh regijah (Apohal Vučkovič in drugi 2010). V letu 2009 je tako že skoraj vsak 23. prebivalec Slovenije prejemal vsaj eno vrsto denarne socialne pomoči (Statistični urad Republike Slovenije 2011). Za blažitev socialnoekonomske krize in izboljšanje socialne varnosti prebivalstva Slovenije je Državni zbor Republike Slovenije v letu 2009 sprejel Zakon o posebnem dodatku za socialno ogrožene, na podlagi katerega je bil 103.638 prejemnikom nakazan poseben dodatek za socialno ogrožene (Apohal Vučkovič in drugi 2010).

Vsi ti podatki nam potrjujejo dejstvo, da, če v dohodek gospodinjstev ne bi šteli socialnih transferjev, bi se stopnja tveganja revščine, kot posledica gospodarske krize, podvojila. Ravno tako podatki kažejo, da so vse oblike socialnih transferjev v Sloveniji še vedno pomemben dejavnik zniževanja revščine (Zveza Svobodnih Sindikalistov Slovenije 2010)

4.6 Samooskrbno delo

Moja prvotna predpostavka se glasi, da se v času gospodarske krize poveča obseg samooskrbnega dela, kar sovpada z dejstvom, da obstaja v tem času velika možnost, da se gospodinjstvom poslabša finančno stanje. Gospodinjstva so zaradi izboljšanja in ohranjanja finančnega blagostanja prisiljena oblikovati strategije, ki jim olajšajo premagovanje krize, četudi to pomeni, da veliko gospodinjskega dela opravljajo sami. Z vprašanjem kot je **»Kakšna je pogostost samooskrbnega dela v vašem gospodinjstvu kot je: vrtnarjenje, kuhanje, konzerviranje hrane, hišna opravila itd.«** ter navsezadnje tudi skrbstvenega in negovalnega dela za otroke, bolne, stare ter čustvena podpora v družini (glej Poglavje 2.3) lahko dobimo odgovor na to, kdo te dejavnosti opravlja sedaj; ali to dejavnost kdo opravlja, ki je za to plačan in kdo je to dejavnost opravljal pred krizo.

V preteklih gospodarskih krizah, kot je bila npr. Velika depresija, so se člani družine prilagodili ekonomskemu položaju družine tako, da so začeli več dobrin pridobivati sami ter pričeli z izvajanjem več vrst storitev (Cheal 2002). »Kadar ljudje ne najdejo zaposlitve, kadar je njihova zaposlitev omenjena tako, da ne morejo delati kolikor bi hoteli in tako, da bi bili z delom zadovoljni in kadar jim zaposlitev ne zagotavlja sredstev, s katerimi bi si kupili potrebne dobrine in storitve, ki jih morda niti ni na trgu, iščejo rešitev v neformalnem delu« (Svetlik in drugi 1988, 3). Samooskrbno delo namreč poviša standard družine, pri čemer, zanimivo, največ samooskrbnih dejavnosti večinoma ne opravljajo družine z najnižjim

življenjskim standardom, temveč tiste, kjer je vsaj en družinski član zaposlen in ima redni dohodek (Cheal 2002). Brezposelni sami oblikujejo svoje individualne strategije preživetja in socialne vključenosti, pri čemer je zelo pogosta rešitev ravno neformalno delo (Svetlik in drugi 1988).

4.7 Vpliv gospodarske krize na vsakodnevne dejavnosti in odnose

Ker ima gospodarska kriza zelo široke razsežnosti, me je zanimalo, kakšen vpliv ima na vsakodnevne dejavnosti članov gospodinjstva in njihove odnose. Vpliv krize na **(duševno) zdravje** se kaže predvsem v tem, da brezposelnost močno pogloblja revščino, ta pa povečuje tveganje za samomore in umrljivost (Apohal Vučkovič in drugi 2010). Na **interakcije med družinskimi člani** lahko v času ekonomskega pomanjkanja v družini vplivajo stres, depresija, sovražna okolica (neprijaznost, nasprotovanje, odklanjanje), prepiri glede dohodkov (še posebej, če je npr. partner porabil del že tako nizkega dohodka brez vednosti drugega partnerja) (Cheal 2002). Finančne težave družine lahko privedejo do višje stopnje divorcialitete, samomorilnosti in čustvene nestabilnosti otrok (Barrow 2008). Gospodarska kriza je pomemben dejavnik tveganja tudi za porast **nasilja v družini**. Da je nasilje nad ženskami v družini zaradi gospodarske in finančne krize v zadnjem času naraslo, so pokazale nekatere raziskave v ZDA (Siol Slovenija 2009).

Sociolog Gregor Tomc pravi, da nezaposlenosti vodi v večjo revščino in vpliva na **samopodobo** človeka. Tudi če človek s svojim delom ni bil zadovoljen, ga nezaposlenost zelo prizadene, ker se počuti nekoristnega. Ker bodo ti ljudje težko zadovoljevali osnovne življenjske potrebe, so možnosti za zatekanje k odklonskim načinom zadovoljevanja potreb (npr. kriminal), višje (Cekin.si 2009).

Zgoraj navedeno kaže na to, da gospodarska kriza v družinah ustvarja napeto atmosfero, kar bi lahko pojasnilo tudi moja predpostavko, da se v času gospodarske krize konflikti v družinah intenzivirajo. Vendar pa Dobnik (Cekin.si 2009) izpostavlja pomembnost pozitivnega učinka, ki ga ima lahko gospodarska recesija, saj meni, da se v takšnih obdobjih bistveno poveča stopnja solidarnosti med ljudmi, v veliki meri pa se izboljšajo tudi medosebni odnosi. Njegovo tezo lahko apliciramo na opažanje, da čas razcveta ekonomije prinaša višjo stopnjo zaposlenosti, kar mladim omogoča, da se hitreje osamosvojijo in zapustijo svoj dom. Vendar pa se s selitvijo prekine tudi vsakodnevni stik s člani družine. Obratno lahko torej

sklepamo, da nizko rastoča ekonomija ali ekonomska stagnacija spodbudi ljudi k večji medsebojni povezanosti družinskih članov že s tem, ker onemogoča odseljevanje otrok. Malo je obsežnejših raziskav, ki bi pokazale posledice gospodarske krize na vsakodnevne dejavnosti in odnose v družini, saj kriza še vedno traja. Glede na dosedanje izsledke pa lahko rečem, da ima gospodarska kriza na splošno na vsakodnevne aktivnosti in odnose bolj negativni vpliv kot pozitivni.

4.8 Omrežja socialne opore

Družine ne živijo v izolaciji, temveč so povezane s številnimi skupinami izven družinskega okolja in se nanje tudi zanašajo. Ker v nobeni družbi družine same ne morejo zadovoljiti vseh svojih potreb, se zatekajo po pomoč in podporo k drugim virom in skupinam. Ko se družine prilagajajo novim strategijam v kriznih situacijah, s tem vplivajo tudi na druge skupine izven družine (Cheal 2002). Ko človek ostane brez dela, se navadno skuša reaktivirati in postati aktiven na trgu dela. Na eni strani ga v to žene nuja po preživetju, na drugi strani pa so prisotni tudi psihološki in socialni dejavniki, saj večina ljudi želi ohraniti svoj položaj v družbi in še naprej ohranjati socialno mrežo, del katere so lahko tudi sodelavci (Divjak in drugi 2009).

Omrežja socialne opore so socialna omrežja, na katerega se posameznik lahko obrne po pomoč (Vaux v Novak in drugi 2004). Moja predpostavka je, da v času gospodarske krize člani družine bolj pogosto iščejo čustveno oporo pri drugih članih družine ali bližnjih sorodnikih/prijateljih kot pred njo. Ravno tako menim, da se ljudje v času krize večkrat obrnejo na druga omrežja opore kot so npr. dobrodne organizacije. To bi raziskala z vprašanji »**Na koga se lahko obrnete, če potrebujete čustveno oporo, uslugo, informacije ali denar?**« oz. »**Ali ste se v času gospodarske krize za denarno pomoč obrnili na kakšno ustanovo?**«. O slednjem sem bolj podrobno že govorila v poglavju o socialnih transferjih. Bolj pomembno pa se mi zdi vprašanje »**Ali bi se v finančni stiski obrnili na katere od dobrodelnih ustanov?**«, saj menim, da bi velika večina anketiranih izpostavila, da bi se v finančni stiski najverjetneje obrnili na najbližje. To bi še dodatno potrdilo moje predpostavke o pomembnosti čustvene opore. Posamezniki se namreč na pomoč prijateljev največkrat zanašajo pri vsakdanjih stvareh in pri soočanju z večjimi življenjskimi krizami ter stresnimi situacijami (Norris in Tindale v Novak in drugi 2004). Vendar pa raziskave o zaupanju

drugim ljudem in zaupanju v institucije kot kazalnik socialnega kapitala vseeno kažejo, da je le-to v Sloveniji zelo nizko (Apoal Vučkovič in drugi 2010).

Z vprašanjem »**Kako daleč živijo ljudje, na katere bi se lahko zanesli, če bi bili v čustveni ali finančni stiski?**« pa lahko izvemo, koliko je močna vez med posamezniki oziroma mrežami glede na geografsko razdaljo. Geografska bližina je eden od pomembnih dejavnikov, ki določa pomembnost vezi v opornem omrežju (Novak in drugi 2004). Lahko se zgodi, da je zaradi večje geografske razdalje omrežje šibkejše, vendar menim, da, bi bila razdalja obrobnege pomena tistim posameznikom, ki jim določena socialna mreža zelo veliko pomeni.

5 SKLEP

Namen diplomske naloge je bil konstruirati vprašalnik, ki bi pomagal razumeti, kako gospodarska kriza posega v vsakdanja življenja gospodinjstev in na kakšen način se le-ta spopadajo z njenimi posledicami. Da bi lahko izvedli testno anketiranje in raziskali, kakšni so dejanski vplivi gospodarske krize na gospodinjstva oziroma pridobili kvalitativne podatke, bi bilo potrebno izvesti prvo fazo procesa izvedbe anketnega vprašalnika in sicer njegovo oblikovanje, kar sem s pomočjo primernege merskega instrumenta tudi storila. Že na samem začetku sem si zastavila tri pomembna raziskovalna vprašanja, ki so mi služila kot vodilo pri sestavljanju vprašanj, in ki bi lahko najbolj pojasnila socio-ekonomske strategije gospodinjstev v še trajajoči gospodarski krizi. V ta namen sem izpostavila osem najpomembnejših sklopov, ki najverjetneje najbolj zajamejo povezavo med gospodarsko krizo in gospodinjstvi.

Izsledki diplomske naloge kažejo, da bi konstrukcija anketnega vprašalnika z izpostavitvijo nekaterih bistvenih vprašanj zelo pripomogla k razjasnitvi socio-ekonomskih vpliv krize na gospodinjstva. Kako sem sestavljala vprašanja za anketni vprašalnik, je bilo odvisno od predhodno zastavljenih domnev in predpostavk, ki pa so mi kasneje pomagale vprašanja tudi bolj konkretno obrazložiti oziroma razjasniti. Tako bi lahko ob dejanski realizaciji anketnega vprašalnika pridobili veliko informacij, katere bi bilo moč analizirati in z lastnim raziskovanjem pridobiti primarne rezultate. Vendar pa je tudi sama konstrukcija vprašalnika zelo pomemben del raziskovalnega dela. V nadaljevanju diplomskega dela me je zanimalo,

kakšen nabor vprašanj je potreben, da bi lahko izvedela, kako gospodarska kriza vpliva na družinsko življenje.

Informacije o gospodinjstvih oziroma njihovih demografskih podatkih bi ob realizaciji anketnega vprašalnika lahko pojasnile predpostavke o tem, ali gospodarska kriza enostarševske družine bolj prizadene kot druge oblike družin in o tem, ali kriza bolj prizadene tista gospodinjstva, ki so locirana na podeželju. Sklop vprašanj, ki se navezuje na podatke o nepremičninah bi lahko nudil vpogled v to, kako velikost nepremičnine vpliva na življenje vseh članov gospodinjstva, in če je kriza vplivala nanje tako zelo, da so se morali zaradi tega tudi preseliti. Nadalje bi lahko materialni položaj gospodinjstva pomagal razjasniti pretežen del vpliva gospodarske krize. Informacije o tem, kakšen je materialni položaj gospodinjstva oziroma kakšne dohodke pridobiva, ter kako jih v času krize razporeja, je lahko ključnega pomena pri razumevanju, kako so bodo v času zmanjšane gospodarske rasti znašla in oblikovala strategije. Skozi diplomsko nalogo sem se tudi spraševala o tem, kakšna vprašanja bi mi pomagala razjasniti posledice krize na odnos med starši in njihovimi otroki - tako glede financ kot tudi glede namenjenega prostega časa. Ravno tako bi mi vprašanja glede varčevanja gospodinjstev nudila vpogled v to, koliko lahko (če sploh) varčujejo, saj bi s temi podatki lahko izvedeli, v kakšni meri je imela kriza nanje vpliv, in kako so oblikovali strategije, ki bi jim pomagale čimbolj omiliti njene posledice. Z vprašanji o zaposlitvi bi lahko izvedela, ali je kakšen član gospodinjstva zaradi gospodarske krize izgubil zaposlitev in v kolikšni meri je prisoten strah pred izgubo zaposlitve. Tako bi pojasnila svoje predpostavke glede tega, da morda strah pred zaposlitvijo vodi v konflikte, spore ali napetosti v družini. V diplomsko nalogo sem vključila tudi sklop vprašanj o socialnih transferjih, ki bi seveda, ob predpostavki, da bi bil anketni vprašalnik tudi nekoč izveden, razjasnili dileme glede tega, ali solidarnostna državna pomoč države pomaga omiliti posledice gospodarske krize tistim gospodinjstvom z nižjimi dohodki. Zelo pomembno se mi je zdelo, da raziščem tudi področje samooskrbnega dela in oblikujem vprašanja, ki bi omogočila pridobitev podatkov glede pogostosti zatekanja k različnim oblik neformalnega dela. Vprašanja glede drugih virov dohodka bi mi lahko pojasnila, kako se gospodinjstva poskušajo v krizi znajti, torej kako minimalizirati stroške in povečati dobiček, četudi to pomeni samo povečanje pogostosti opravljanja hišnih opravil. Tudi vprašanja, ki sem jih konstruirala o zvezi med gospodarsko krizo ter vsakodnevnimi dejavnostmi in odnosi, so po mojem mnenju bistvenega pomena. Na ta način bi lahko izvedeli, ali kriza vpliva na (duševno) zdravje, interakcije med družinskimi člani, nasilje v družinah, na samopodobo članov družine ipd. Hkrati pa bi z vprašanji o

omrežjih socialne opore dobili vpogled o tem, ali se lahko člani gospodinjstva v času krize na koga obrnejo, ko potrebujejo različne vrste pomoči, kot sta npr. čustvena in finančna pomoč.

Pri vsem tem je torej potrebno poudariti, da vpliva gospodarske krize pri gospodinjstvih v njihovem vsakdanjem življenju nikakor ne smemo zanemariti. Sekundarni viri nam kažejo podatke, da je imela gospodarska kriza in še vedno ima izrazito negativne posledice za vsakršno sleherno gospodinjstvo v Sloveniji, saj nanjo nihče ni imun. Seveda pa je veliko odvisno od predhodnega materialnega stanja gospodinjstva, saj lahko predvidevamo, da so v takšnih »hudih časih« najbolj ogrožena tista gospodinjstva, ki imajo nizke dohodke oziroma so jih imeli že pred samo krizo. Pri tem je potrebno izpostaviti, da gospodinjstva seveda niso nikakršne izolirane enote, da bi lahko krizo prebrodila samostojno, temveč je potrebno veliko kolektivne pomoči bližnjih ter pripravljenosti državnega aparata, da poskusi čimbolj omiliti posledice krize. To pa je danes, ko se vsak posameznik čimbolj bori za svoj najugodnejši položaj, izjemno težko. Vendar je potrebno ohranjati optimistično držo, saj bo tudi te krize, tako kot vseh predhodnih, enkrat konec in bomo lahko pričeli s tematiziranjem novih družboslovnih razprav.

6 LITERATURA

Apohal, Vučkovič Lidija, Alenka Kajzer, Tanja Čelebič, Barbara Ferk, Maja Kersnik, Saša Kovačič, Rotija Kmet Zupančič, Tomaž Kraigher, Ivo Lavrač, Ana Murn, Janja Pečar, Sonja Primožič in Eva Zver. 2010. *Socialni razgledi 2009*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/socrazgledi/2009/socialni_razgledi_2009.pdf (28. julij 2011).

Babović, Marija. 2005. Economic strategies of households in the post-socialist transformation of Serbia. V *Trnasformation and strategies – Everyday life in Serbia at the Beginning of the 3rd Millenium*, ur. Andjelka Milić, 153–171. Beograd: ISI FF.

Barrow, Becky. 2008. Deepening economic crisis 'may trigger family breakdown'. *Daily mail*, 26. avgust. Dostopno prek: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1048935/Deepening-economic-crisis-trigger-family-breakdown.html> (7. avgust 2011).

Cekin.si. 2009. *Zaradi recesije v kriminal?* Dostopno prek: http://cekin.si/clanek/kariera_in_izobrazevanje/kriminal-ali-solidarnost.html (7. avgust 2011).

Cheal, David. 2002. *Sociology of Family Life*. Houndmills, Hampshire, New York: Palgrave.

Czaja, Ronald in Johnny Blair. 2005. *Designing surveys: A guide to Decisions and Procedures*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, Inc.

Delo.si. 2011. *Do konca leta 2012 prepoved zaposlovanja v javnem sektorju*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/politika/do-konca-leta-2012-prepoved-zaposlovanja-v-javnem-sektorju.html> (16. avgust 2011).

Divjak, Matej, Irena Svetin, Darjan Petek, Miran Žavbi in Nuška Brnot. 2009. *Odraz recesije v kazalcih trga dela*. Dostopno prek: http://www.stat.si/StatDnevi2009/Docs/Divjak-Odraz-recesije_prispevek.pdf (7. avgust 2011).

Finančni slovar. Dostopno prek: <http://www.financnislovar.com/o-nas.html> (24. junij 2011).

Flere, Sergej. 2000. *Sociologija – Tretja spremenjena in dopolnjena izdaja*. Maribor: Pravna fakulteta.

GfK Growth from Knowledge. 2011. *Terenske raziskave – osebno anketiranje*. Dostopno prek: <http://www.askgfk.si/index.php?id=161&L=si> (27. julij 2011).

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Kregel, Jan. 2008. *Changes in the U.S. Financial System and the Subprime crisis*. Dostopno prek: http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_530.pdf (16. avgust 2011).

Lešnik, Bogdan. 1995. *Mitologika družine in spolna usmerjenost v političnem boju*. V *Družine: različne enakopravne*, ur. Tanja Renner, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 11–14. Ljubljana: VITRUM.

Ministrstvo za javno upravo. 2008. *Povprečne plače*. Dostopno prek: <http://e-uprava.gov.si/ispo/povprečneplace/prikaz.ispo> (Dostopno prek 28. junij 2011).

--- *Stopnja brezposelnosti*. Dostopno prek: <http://e-uprava.gov.si/ispo/stopnjabrezposelnosti/prikaz.ispo> (27. junij 2011).

Mishkin Frideric S. 1991. *Anatomy of a financial crisis*. Dostopno prek: http://www.nber.org/papers/w3934.pdf?new_window=1 (26. junij 2011).

Novak, Mojca, Nevenka Černigoj Sadar, Srečo Dragoš, Polona Dremelj, Anuška Ferligoj, Valentia Hlebec, Tina Kogovšek in Mateja Nagode. 2004. *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba / *cf.

Parsons, Talcott. 1956. The American Family: Its Relations to Personality and to the Social Structure. V *Family – Socialization and Interaction Process*, ur. W. J. H. Sprott, 3–33. London: Routledge and Kegan Paul.

Poročilo o uresničevanju Programa reform za izvajanje Lizbonske strategije v Sloveniji. 2009. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/Porocilo_o_izvajanju_Lizboske_strategije.2009.pdf (27. junij 2011).

Renner, Tanja. 2002. Novi trendi v zasebnih razmerjih. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Miheljak, 79–99. Maribor: Aristej.

--- 2006. Težave s pojmom družine. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Darko Darovec in Vida Rožac Darovec, 13–26. Koper: Annales Majora.

---, Maja Kersnik, Jana S. Javornik, Metka Kuhar, Alenka Švab. 2008-2009. *Študijsko gradivo za Sociologijo družin, FDV (interna uporaba), akad. leto 2008/9: Družina in njene nove podobe*. Ljubljana: Interno gradivo.

Roubini, Nouriel in Stephen Mihm. 2010. *Gospodarska kriza – Napoved prihodnjih finančnih zlomov*. Ljubljana: Soleco.

Siol Slovenija. 2009. *Na porast nasilja v družini vpliva tudi gospodarska kriza*. Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/aktualno/2009/11/na_porast_nasilja_v_druzini_lahko_vpliva_tudi_gospodarska_kriza.aspx (7. avgust 2011).

Slovenska izhodna strategija 2010-2013. 2010. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/izhod_iz_krize/IZHODNA_STRATEGIJ_A.pdf (27. junij 2011).

Srdić, Milutin. 1975, *Ekonomski leksikon*. Beograd: Savremena administracija.

Statistični urad Republike Slovenije. 2011. *Metodologija*. Dostopno prek: http://www.stat.si/metodologija_eu-silc_anketa.asp (15. julij 2011).

--- *Občine v številkah*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2011&ClanekNaslov=SocialnaDenarnaPomoc> (7. avgust 2011).

Stein H. Catherine, Kristen M. Abraham, Erin E. Bonar, Jaelyn E. Leith, Shane W. Kraus, Alexis C. Hamill, Shinakee Gumber, Erica Hoffmann in Wendy R. Fogo. 2011. Family Ties in Tough Times: How Young Adults and Their Parents View the U.S. Economic Crisis. *Journal of Family Psychology* 25 (3): 449–454.

Svetlik, Ivan, Drago Kos, Katja Boh in Zdravko Zrimšek. 1988. *Neformalno delo*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Štiblar, Franjo. 2008. *Svetovna kriza in Slovenci – Kako jo preživeti?* Ljubljana: Založba ZRC.

Švab, Alenka. 2001. *Družina: Od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Tomori, Martina. 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Uhan, Samo. 1999. Poljubnost in standardiziranost anketne konverzacije. *Teorija in praksa* 36 (5): 765–775.

Vlada Republike Slovenije. 2010. *Izhodna strategija*. Dostopno prek: [http://www.vlada.si/si/ teme_in_projekti/izhod_iz_krize/](http://www.vlada.si/si teme_in_projekti/izhod_iz_krize/) (27. junij 2011).

Wallerstein, Immanuel. 2005. *Uvod v analizo svetovnih sistemov*. Ljubljana: Založba / *cf.

Zveza Svobodnih Sindikalistov Slovenije. 2010. *Stališče Zveze Svobodnih Sindikalistov Slovenije do predloga Zakona o socialno-varstvenih prejemkih (ZSVP) in Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS)*. Ljubljana: Interno gradivo.

PRILOGA A: Vprašalnik o vplivu gospodarske krize na družine (gospodinjstva)

Datum anketiranja: _____.____.2011

I. Podatki o gospodinjstvu in socio-demografski podatki:

1. Odkljukajte vaš status v gospodinjstvu:

- oče
- mati
- drug: (kakšen?) _____

2. Izpolnite spodnjo tabelo s podatki o članih vašega gospodinjstva (*komentar anketiranca*).

Člani gospodinjstva (mati, oče, hči, sin, babica, dedek,...)	Letnica rojstva	Dokončana izobrazba	Poklic	Stanje zaposlenosti (zaposlen/nezaposlen)

3. Koliko nezaposlenih članov gospodinjstva je primernih za opravljanje pridobitvenega dela in kdo so ti člani - torej koliko je takih, ki so fizično sposobni za delo?

---

4. Kakšen je vaš tip družine oziroma (*komentar anketiranca*):

a) jedrna

- dvostarševska (dva starša in otrok/otroci)
- enostarševska družina: mama in otrok/otroci
- enostarševska družina: oče in otrok/otroci
- reorganizirana družina

b) razširjena

- klasično razširjena
- razpršena

c) drugo: _____

5. Tip okolja, v katerega uvrščate svoje gospodinjstvo:

- večje mesto (Ljubljana, Maribor, Kranj, Celje, Koper)
- manjše mesto
- vas, selo, zaselek
- drugo: _____

II. Podatki o nepremičninah:

6. Nepremičnina, v kateri živite je:

- v vaši lasti

- v najemu
- živim pri sorodnikih
- drugo: _____

7. Nepremičnina, v kateri živite je:

- stanovanje v bloku
- samostojna hiša
- vrstna hiša
- del hiše
- drugo: _____

8. Kako ocenjujete velikost prostora vaše nepremičnine:

- je dovolj velik za vse člane gospodinjstva
- bi lahko bil večji, vendar ni nujno
- je zelo premajhen

9. Ali ste se morali zaradi posledic gospodarske krize po letu 2008 preseliti?

- da
- ne

III. Materialni položaj gospodinjstva:

10. Kako ocenjujete materialni položaj svoje družine/gospodinjstva:

- visoko podpovprečen
- podpovprečen
- povprečen
- nadpovprečen
- visoko nadpovprečen
- ne vem, ne želim odgovoriti

11. Kako shajate s skupnimi dohodki vašega gospodinjstva?

- živimo brez materialnega pomanjkanja
- živimo brez materialnega pomanjkanja, vendar moramo paziti na stroške
- živimo v materialnem pomanjkanju
- komaj pokrijemo mesečne stroške
- včasih si moramo izposojati, da lahko pokrijemo mesečne stroške
- redno si moramo izposojati, da pokrijemo mesečne stroške
- drugo: _____

12. Kako razporejate skupne prihodke v vašem gospodinjstvu? (*komentar anketiranca*)

---

13. Ali je sedanja gospodarska kriza vaše gospodinjstvo prizadela?

- ne čutimo nobenih posledic krize
- ni še prizadela, vendar nas skrbi, da ga bo
- je prizadela

V kolikor ste na 13. vprašanje odgovorili pritrdilno, odgovorite še na vprašanji 13a. in 13b., sicer preidite na vprašanje 14.

13a. Na kakšen način je gospodarska kriza prizadela vaše gospodinjstvo in kako močno?
(komentar anketarja)

13b. Ali se čemurkoli odrekate v času gospodarske krize? Npr. greste manjkrat k frizerju, manjkrat v kino, kupujete manj oblek itd.?

---

14. Ali finančno prispevate k vašem gospodinjstvu?

da (v kakšni meri?):

---

ne

15. Ali katerikoli drug član finančno prispeva k vašem gospodinjstvu? Kdo je ta član gospodinjstva in v kakšni meri prispeva?

da:

---

ne

Če ste na 15. vprašanje odgovorili pritrdilno, odgovorite na vprašanje 15a., sicer preidite na vprašanje 16.

15a. Ali je katerikoli izmed članov gospodinjstva, ki ste jih navedli pri 15. vprašanju, tudi pred gospodarsko krizo finančno prispeval k gospodinjstvu?

da

ne

16. Ali opravljate kakršnokoli plačano dejavnost v prostem času?

da (katero?): _____

ne

Če ste na 16. vprašanje odgovorili pritrdilno, odgovorite še na vprašanji 16a. in 16b., sicer preidite na vprašanje 17.

16a. Ali ste se z njo začeli ukvarjati zaradi gospodarske krize?

da

ne

16b. Ali takšno dejavnost opravlja kateri drug član vašega gospodinjstva?

da (katero?): _____

ne

17. Ali se (finančno) trudite, da vaši otroci ne bi občutili posledic gospodarske krize?

ne, se ne trudimo (zakaj?)

---

da, se trudimo (na kakšen način?)

---

18. Ali svojemu otroku namenjate enako količino sredstev, kot ste mu pred gospodarsko krizo?

da (zakaj?):

---

ne (zakaj?):

---

19. Ali svojemu otroku namenjate enako količino časa, kot ste mu pred gospodarsko krizo?

da (zakaj?):

---

ne (zakaj?):

---

20. Ali se o krizi v družini (gospodinjstvu) pogovarjate o tem, kako bi zmanjšali stroške ali povečali dohodke? Na kakšen način?

---

21. Ali zdaj v času gospodarske krize bolj varčujete kot ste v času pred njo?

- da
- ne
- ne morem varčevati, ker mi trenutno finančno ne znese
- ne vem, ne želim odgovoriti

22. Če bi potrebovali zdravnika specialista za storitev, na katero je treba dolgo čakati, kaj bi storili?

- čakal/a bi
- storitev bi plačal/a pri zasebnem zdravniku
- drugo: _____

23. Kako bi na 22. vprašanje odgovorili pred gospodarsko krizo?

- čakala bi
- storitev bi plačal/a pri zasebnem zdravniku
- drugo: _____

IV. Zaposlitev:

24. Ali je gospodarska kriza vplivala na stanje vaše zaposlitve in če, na kakšen način?

---

25. Ali se bojite, da bi ostali brez zaposlitve?

- ne, imam stabilno službo
- zaenkrat ne, vendar ne vem, kako bo v prihodnje
- da (zakaj?):

- nisem zaposlen/a

26. Kako vpliva gospodarska kriza na status zaposlitve ostalih zaposlenih družinskih članov gospodinjstva?

---

27. Kaj od naštetega ste pripravljeni storiti za plačo v primeru, če bi bila vaša služba ogrožena? Lahko označite več odgovorov.

- preseliti se, da bi dobil/a zaposlitev ali višjo plačo
- sprejeti kakršnokoli službo, četudi bi to pomenilo opravljanje dela, ki je pod kvalifikacijo moje izobrazbe
- opravljati več služb hkrati
- odpreti lastno podjetje
- drugo: _____

V. Socialni transferji:

28. Katere od navedenih socialnih transferjev prejimate? Lahko označite več odgovorov.
(komentar anketiranca)

a. redni transferji, ki se izplačujejo iz državnega proračuna*

- otroški dodatek
- dodatek na nego otroka
- delno plačilo za izgubljen dohodek
- dodatek za veliko družino
- pomoč ob rojstvu otroka
- starševski dodatek
- rejnine
- denarna socialna pomoč
- denarno nadomestilo brezposelnim
- starševska nadomestila
- sredstva za varstvo duševno in telesno prizadetih – nadomestilo za invalidnost, dodatek za tujo nego in pomoč
- invalidnina
- družinski dodatek
- štipendije (Zoisova, republiška, za brezposelne, kadrovska)
- renta (denarna, doživljenjska mesečna)
- drugo: _____

b. drugi denarni prejemki:

- izredna socialna pomoč
- pomoč ob rojstvu otroka
- pokojnina
- mezdni dohodek (plača)
- dohodek od samooskrbnih dejavnosti
- dohodek od drobne blagovne proizvodnje gospodinjstva
- dohodek od drobne blagovne proizvodnje
- renta (dohodek od premoženja: najemnine od oddaje nepremičnine, obresti od zavarovalnice)

* Vir: Zakon o usklajevanju transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji (Uradni list. RS št. 114/2006 z dne 9.11.2006).

29. Kaj vam ti dohodki/prejemki (razen plače) pomenijo v finančnem smislu?

- so bistveni za preživetje
- so pomemben del prihodkov
- so le dodatek
- drugo: _____

VI. Samooskrbno delo

30. Ustrezno izpolnite spodnjo razpredelnico o pogostosti rabe samooskrbnega dela v vašem gospodinjstvu (komentar anketiranca).

Vrsta dela	Ali delo opravljate sami?	Ali delo opravlja namesto vas kdo drug in ga za to plačate?	Kdo je ta dela opravljal pred gospodarsko krizo?	Kdo ta dela opravlja sedaj?
delo na zemlji za občasno prodajo artiklov				
delo na zemlji za pridobivanje hrane za lastno oskrbo				
pridelava drugih proizvodov za lastno oskrbo (katerih?): _____				
vrtnarjenje				
kuhanje				
likanje				
šivanje				
pripravljanje ozimnice				
konzerviranje hrane				
menjava dobrin in storitev				
čiščenje				
hišna popravila				
beljenje				
»črna gradnja«				
varstvo otrok				
skrbstveno in negovalno delo za bolne, ostarele ali otroke				
čustvena podpora v družini				
honorarno delo				
drugo (kaj?): _____				

VII. Vpliv gospodarske krize na vsakodnevne dejavnosti in odnose:

31. V kolikšni meri je gospodarska kriza vplivala na našete zadeve? Prosim označite s križcem.

	ni vplivala	malo vplivala	zelo vplivala
zdravje (tudi duševno)			
razpoloženje/počutje			
samopodoba			
odnos do partnerja/interakcija med člani gospodinjstva			
pojavnost konfliktov v družini (spori, kreganje)			
nasilje v družini			
zabava			
rekreacija			
dopusti			
izleti			

nakupovanje živil in nujnih potrebščin za življenje			
družabnost, druženje			
drugo (kaj?): _____			

VII. Omrežja socialne opore

32. Na koga se lahko obrnete, če:

a) potrebujete čustveno oporo in podporo?

- bližnje člane družine
- druge sorodnike
- prijatelje
- sosede
- na nikogar
- drugo: _____

b) potrebujete uslugo?

- bližnje člane družine
- druge sorodnike
- prijatelje
- sosede
- na nikogar
- drugo: _____

c) potrebujete informacije za odločanje o pomembnih zadevah?

- bližnje člane družine
- druge sorodnike
- prijatelje
- sosede
- na nikogar
- drugo: _____

d) potrebujete denar?

- bližnje člane družine
- druge sorodnike
- prijatelje
- sosede
- na nikogar
- drugo: _____

33. Kako daleč živijo ljudje, za katere pravite, da bi se lahko nanje zanesli, če bi bili v (finančni ali čustveni) stiski?

- živijo v istem gospodinjstvu kot jaz
- živijo v istem mestu kot jaz
- živijo izven mojega mesta, ampak ne predaleč
- živijo zelo daleč stran

drugo: _____

34. Ali ste se v času gospodarske krize (od leta 2008 naprej) za denarno pomoč obrnili na kakšno ustanovo, kot je npr. Rdeči križ, Karitas, center za socialno delo ipd.?

da (s kakšnim namenom?):

---

ne

Če ste na 34. vprašanje odgovorili nikalno, odgovorite na vprašanje 34a., sicer preidite na vprašanje 35.

34a. Če bi bili v finančni stiski, bi se obrnili na organizacije, opisane pri 34. vprašanju?

da (h katerim?):

---

ne (zakaj?):

---

35. Ali ste zaradi gospodarske krize spreminjali kakšne načrte za prihodnost?

da (katere?):

---

ne

36. Kakšna menite, da bo finančna situacija vašega gospodinjstva v bližnji prihodnosti?

***

Hvala za sodelovanje. Vaši odgovori bodo pripomogli k razumevanju, kako se družine v Sloveniji soočajo z gospodarsko krizo in s težjimi življenjskimi razmerami.